

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан гуманітарно-педагогічного факультету
Білан САВИЦЬКА
_____ 2023 р.

«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук
№ 10 від 7 березня 2023 р.

завідувач кафедри
Олександр ШЕВЧУК

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОП «Історія та археологія»
Василь СТРИЛЕЦЬ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Аграрна історія України

галузь знань 03 Гуманітарні науки
спеціальність 032 Історія та археологія
рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий) рівень
гуманітарно-педагогічний факультет
Розробник: доктор історичних наук, професор Білан С.О.

Київ – 2023 р.

Опис навчальної дисципліни

Аграрна історія України

Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти (освітній ступінь)		
Рівень вищої освіти (освітній ступінь)	третій (освітньо-науковий) рівень	
Галузь знань	03 Гуманітарні науки	
Спеціальність	032 Історія та археологія	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	210	
Кількість кредитів ECTS	7	
Кількість змістових модулів	2	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	1
Семестр	1	1
Лекційні заняття	30 год.	12 год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	12 год.
Самостійна робота	150 год.	186 год.
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год.	6 год.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є здобуття аспірантами теоретичних і практичних знань і навичок з проблематики аграрної історії України для забезпечення їхньої професійної підготовки у якості науковців.

Основні завдання курсу:

- визначити особливості й цілі використання аграрної історії України в процесі історичного дослідження;
- окреслити головні напрямки впровадження аграрної історії України в галузі історії України та світу;
- виокремити теоретико-методологічне забезпечення для реалізації наукових досліджень через призму аграрної історії України;
- оволодіння методикою проведення прикладних історичних досліджень проблемних питань історії України та світової історії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант має:

знати:

- зміст і завдання курсу, його значення для вивчення аграрної історії України;
- базові поняття та категорії дисципліни;
- основні тенденції наукового дослідження в контексті аграрної історії України;
- методику проведення історичних досліджень через призму аграрної історії України;

вміти:

- визначати зміст і завдання курсу;
- вільно володіти термінологією курсу;
- орієнтуватись у загальносвітовому історіографічному процесі щодо проблематики аграрної історії України;
- застосовувати на практиці методи історичного дослідження при вивченні аграрної історії України.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач:

Інтегральна компетентність:

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері історії та археології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

- загальні компетентності (ЗК):

ЗК 5. Комплексність та системний підхід до проведення наукових досліджень із дотриманням академічної доброчесності.

ЗК 10. Здатність бути критичним та самокритичним. Здатність критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи вирішення проблеми, рецензувати наукові публікації та автореферати, здійснювати критичний аналіз власних матеріалів.

ЗК 11. Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично

спрямовані ідеї (креативність).

- спеціальні компетентності (СК):

СК 1. Комплексність у проведенні досліджень у галузі історія.

СК 2. Здатність до ретроспективного аналізу наукового доробку у напрямі дослідження історії.

СК 3. Комплексність у володінні інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і вітчизняної історичної науки.

СК 5. Комплексність у виявленні, постановці та вирішенні наукових задач та проблем в історичній галузі.

СК 7. Здатність створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях.

СК 12. Здатність сприймати і досліджувати історію України в контексті світового історичного процесу.

СК 13. Здатність відрізнити специфіку підходів до розв'язання вирішення проблем у галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

- результати навчання (РН):

РН 01. Використовувати сучасні теоретичні та методологічні досягнення історичної науки.

РН 02. Виділяти невирішені проблеми та прогалини в історіографічному масиві.

РН 11. Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.

РН 13. Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти, які дають можливість переосмислити сформоване та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові проблеми історичної науки з дотриманням норм академічної етики і врахуванням соціальних, економічних, культурних, етнічних та правових аспектів.

РН 14. Сприймати, досліджувати та викладати історію України, зокрема, її аграрну історію, в широкому контексті світового історичного процесу.

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Аграрний розвиток українських земель від найдавніших часів до початку ХХ ст.												
Тема 1. Зародження аграрних відносин на українських землях в давню добу	14	2	2			10	14	1				13
Тема 2. Сільське господарство часів Київської Русі та Галицько-Волинської держави (Х–ХІV ст.)	14	2	2			10	14		1			13
Тема 3. Аграрна політика на українських землях у ХІV– I пол. ХVІІ ст.	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 4. Аграрні відносини в козацько-гетьманській державі	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 5. Аграрний поступ в Україні у ІІ пол. ХVІІ–ХVІІІ ст.	14	2	2			10	14	1				13
Тема 6. Особливості сільськогосподарського виробництва в Україні у ХІХ	14	2	2			10	14		1			13
Тема 7. Аграрний розвиток українських земель на початку ХХ ст.	14	2	2			10	14	1	1			12
Змістовий модуль 2. Аграрна історія України ХХ-ХХІ ст.												
Тема 8. Становище сільського господарства у революційний період (1917–1921 рр.)	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 9. Особливості функціонування у сільському господарстві в УСРР (1921–1939 рр.)	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 10. Аграрні питання на західноукраїнських землях у міжвоєнний період	14	2	2			10	14	1				13
Тема 11. Сільське господарство України в роки Другої світової	14	2	2			10	14		1			13

війни (1939–1945 рр.)												
Тема 12. Особливості розвитку сільського господарства України в 1945–1964 рр.	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 13. Аграрний розвиток в УРСР у 1964-1991 рр.	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 14. Трансформація аграрної політики незалежної України	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 15. Система аграрної освіти та науки в незалежній Україні	14	2	2			10	14	1	1			12
Усього годин	210	30	30			150	210	12	12			186

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Становлення землеробської культури на українських землях (IV тис. до н.е. – IX ст.)	2
2	Аграрні питання в добу Київської Русі та Галицько-Волинської держави (X–XIV ст.)	2
3	Сільське господарство на українських землях у XIV– I пол. XVII ст.	2
4	Зміни аграрних відносин в часи козацько-гетьманської держави	2
5	Аграрний розвиток України у II пол. XVII–XVIII ст.	2
6	Сільське господарство України у XIX ст.	2
7	Зміни в аграрному секторі України на початку XX ст.	2
8	Сільське господарство України в революційний період (1917–1921 рр.)	2
9	Аграрні відносини в УСРР (1921–1939 рр.)	2
10	Особливості аграрного сектора на західноукраїнських землях у 1921-1939 рр.	2
11	Становище сільського господарства в УРСР (1939–1945 рр.)	2
12	Відбудова та реформування сільськогосподарського виробництва України в 1945–1964 рр.	2
13	Аграрний сектор економіки УРСР у 1964-1991 рр.	2
14	Зміни в аграрній політика незалежної України	2
15	Реформування система аграрної освіти та науки в незалежній Україні	2
	Разом	30

Розгорнуті контрольні запитання для визначення рівня засвоєння знань

1. Трипільська землеробсько-побутова культура
2. Сільське господарство у греко-скіфську, сарматську добу
3. Первинні знання про ведення сільського господарства
4. Система землеволодіння і землекористування часів Київської Русі
5. Характер землеволодіння і землекористування в Галицько-Волинській Русі
6. Наслідки для сільського господарства монгольського завоювання
7. Аграрні відносини в українських землях у складі Великого Литовського князівства
8. Правове становище українських селян у часи правління Великого Литовського князівства
9. Земельна політика Речі Посполитої
10. Основні галузі сільського господарства 1569–1647 рр.
11. Аграрна політика Богдана Хмельницького
12. Агрокультура індивідуального селянського господарства у II пол. XVII ст.
13. Аграрна політика царизму щодо Гетьманщини
14. Розвиток землеробства і тваринництва кінець XVII–XVIII ст.
15. Політика Корони Польської щодо українського села у XVIII ст.
16. Соціально-економічні зміни у селі Східної Галичини у XVIII ст.
17. Аграрна політика царату щодо селянства у XVIII ст.
18. Господарська діяльність селян у складі російської імперії
19. Вплив австрійських реформ на соціально-економічне становище селянських господарств Галичини
20. Зміни в селянському господарюванні після скасування кріпосного права
21. Капіталізація західноукраїнського сільського господарства 1848-1914 рр.
22. Аграрна криза в Російській імперії
23. Столипінська аграрна програма її екстенсивна суть та значення
24. Зміни у виробничій інфраструктурі села під впливом військових дій I Світової війни
25. Аграрні перетворення Центральної Ради та Української Народної Республіки
26. Аграрні відносини у період гетьманату П. Скоропадського
27. Аграрні відносини періоду Директорії
28. Аграрна політика білогвардійських урядів
29. Політика «воєнного комунізму» і сільське господарство доби становлення радянської влади
30. Розгортання непу в сільському господарстві
31. Ставлення радянської влади до груп селянства
32. Згортання нової економічної політики
33. Вироблення політики суцільної колективізації

34. Чекістська операція «розкуркулення»
35. Криза колгоспного ладу
36. Голод 1932–1933 рр.
37. Сільськогосподарська політика урядів щодо Західної України
38. Поміщицькі і селянські господарства на теренах Західної України
39. Радянська реорганізація західноукраїнського села
40. Українське село в політиці нацистської влади
41. Евакуація матеріальних і трудових ресурсів
42. Повсякденне життя селянства в умовах окупації
43. Відбудова сільськогосподарського виробництва по завершенні

II Світової війни

44. Криза сільського господарства. Голод 1946–1947 рр.
45. Завершення колективізації західноукраїнського села
46. Експериментальні кампанії союзного уряду та їх наслідки для сільського господарства України
47. Особисті підсобні господарства
48. Політика сільської урбанізації та її наслідки
49. Життєвий рівень селян
50. Наслідки для аграрної сфери республіки автономістського курсу П.

Шелеста

51. Загострення соціальних проблем села
52. Продовольча програма як шлях виходу із кризи
53. Аграрний вимір перебудовчої програми політичного керівництва

СРСР і УРСР

54. Проблеми впровадження альтернативних (ринкових) форм організації виробництва
55. Політичний аспект шляхів розв'язання проблем у сільському господарстві
56. Законодавчі засади трансформацій у сільському господарстві
57. Роздержавлення і приватизація на селі
58. Проблеми використання та збереження сільськогосподарських земель
59. Сільськогосподарські підприємства приватної форми власності
60. Членство України в міжнародних торговельних організаціях та його вплив на торгівлю сільгосппродукцією

Методи навчання

Для викладення теоретичного матеріалу застосуються лекційні заняття. Кожна лекція охоплює матеріал певної теми курсу з тим, щоб одержані теоретичні знання аспіранти могли закріпити шляхом обговорення конкретних питань під час семінарських занять, самостійної підготовки доповідей, повідомлень за заданою тематикою.

Передусім застосується дослідницький метод навчання: викладач ставить перед аспірантами проблему, яку вони вирішують під час самостійної підготовки до семінарського заняття чи підготовки публікації, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього необхідні джерела інформації, приклади,

матеріали тощо.

Застосовуються також і методи взаємодії викладача та аспірантів (дискусія, круглий стіл тощо), методи самостійної роботи аспірантів.

Форми контролю

Застосовується вхідний контроль з метою з'ясування рівня знань аспірантів із дисципліни, яка є базовою для вивчення цієї дисципліни. Проводиться на початку вивчення дисципліни шляхом усного опитування або експрес-контролю (тестування). Поточний контроль проводиться на кожному семінарському аудиторному занятті. Проводиться у формі усного опитування, виступів аспірантів, тестування, контрольних робіт. Модульний контроль проводиться у вигляді письмової контрольної роботи з метою оцінювання знань і умінь, набутих під час вивчення тем відповідного модулю.

По закінченню вивчення курсу проводиться залік, що полягає в оцінці засвоєння аспірантами знань на підставі виконання ними певних видів робіт на семінарських заняттях і виконання індивідуальних завдань.

Розподіл балів, що присвоюється аспірантам

Оцінювання знань здійснюється за 100-бальною шкалою (для екзаменів і заліків).

- максимальна кількість балів при оцінюванні знань з дисципліни, яка завершується екзаменом, становить за поточну успішність 70 балів, на екзамені – 30 балів;
- при оформленні документів за екзаменаційну сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань за різними системами.

Розподіл балів, які отримують аспіранти

Оцінювання студента відбувається згідно положення «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 24.05.2017 р. протокол № 11 та внесено зміни 29.05.2020 р. протокол № 10 з табл. 1.

Таблиця 1. Співвідношення між національними оцінками і рейтингом здобувача вищої освіти

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
відмінно	90-100
добре	74-89
задовільно	60-73
незадовільно	0-59

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни **Рдис** (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи **Рнр** (до 70 балів): **Рдис=Рнр+Рат**

Рекомендована література

Основна

1. Бернштейн Л.Ю., Коломієць С.С. Каденюк О.С., Ісакова Н.П., та ін. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Частина 2-3. – Київ, 2003, 244 с.
2. Каденюк Олександр Аграрна історія України: З найдавніших часів до сьогодення (Ukrainian Edition) Paperback – August 30, 2019, 544 с.
3. Ковальова Н., Корновенко С., Малиновський Б., Михайлик О., Мороз А. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917-1921). – Черкаси, 2007, 280 с.
4. Коломієць С.С. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Частина 1. – Київ, 2003, 180 с.
5. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. Аграрна історія України. У 3-х ч. – Ч. I: Від найдавніших часів до початку ХХ століття. – К.: Аграрна наука, 2019. – 332 с.
6. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. Аграрна історія України. У 3-х ч. – Ч. II: Радянська доба 1917–1990 рр. – К.: Аграрна наука, 2019. – 458 с.
7. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. Аграрна історія України. У 3-х ч. – Ч. III: Період незалежності 1991–2018 рр. – К.: Аграрна наука, 2019. – 372 с.
8. Панченко П.П., Шмарчук В.А. Аграрна історія України. – К., 2001, 280 с.
9. Романюк І. Українське село у 50-ті – першій половині 60-х років ХХ ст.. Вінниця, Книга-Вега, 2005. 256 с.
10. Українське село у 20-90 роках ХХ століття / Колектив авторів: Бернштейн Л.Ю., Кульчицький С.В., Мигрин Г.Р., Панченко П.П., Джос Ф.Х., Каденюк О.С., Коломієць С.С. та ін. – К., 1998. –122 с.
11. A. Haron Akram-Lodhi and Cristobal Kay. Peasants and Globalization: Political economy, rural transformation and the agrarian question. Taylor & Francis. 2008. 368 p.
12. Willem van Schendel. Embedding Agricultural Commodities: Using historical evidence, 1840s–1940s. Taylor & Francis. 2017. 453 p.

Допоміжна

1. Білан С.О. Запровадження товариств спільного обробітку землі як інструмент внутрішньополітичної боротьби радянського уряду з українським селянством (1927–1939 рр.). Сторінки історії. Збірник наукових праць, 49, 133-142. doi: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189545>.
2. Бобловський О.Ю. Проблеми формування кооперативів в обслуговуючій сфері АПК / проблеми формування ринкової економіки України. –

- К.:КНЕУ, 2000. – С. 68-69.
3. Калініченко В.В. Селянське господарство в період непу: Історико-економічне дослідження. – Х., 1997.
 4. Комарніцький О. Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-тів. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Видавництво «Рута», 2019. 174 с.
 5. Марочко В.І. Кого називали артільним батьком української кооперації // Історія України в запитаннях та відповідях. – Випуск 3. – К., 1991.
 6. Марочко В.І. Українсько-селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861-1879 рр.) – К.: М.Р.К., – 1995. – 273 с.
 7. Нечитайло В.В. Селянське господарство фермерського типу в Україні: Історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський, Аксіома, 2004. – 436 с.
 8. Сургай Г.І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс. – К.: Либідь, 1996.
 9. Рябоконт В.П. Соціально-економічні проблеми розвитку агропромислового комплексу України в сучасних умовах. – К.: Інститут аграрної економіки, 2000.
 10. Соціально-економічні проблеми реформ у агропромисловому комплексі України (1991-1998 роки)/ Л.Ю. Беренштейн, П.П. Панченко, О.П. Реєнт, С.С. Коломієць, С.С. Падалка, В.А. Моргун та ін. – К.: ІУ НАН України, 1998.
 11. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / За редакцією академіка П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина. – К., 1996. 540 с.
 12. Третяк А.М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні. – К., Аграрна наука. – 280 с.
 13. Україна на зламі історичних епох – реформи в АПК (формування нових виробничих відносин в аграрному секторі економіки України (1991-2000 роки) / О.Р. Реєнт, Л.Ю. Беренштейн, П.П. Панченко та ін. – К.: ІУ НАН України, Українська Академія історичних наук, 2000. – 396 с.
 14. Bilan, S. Staffing the Ukrainian village with agricultural specialists (1929–1939). 2019, *Skhidnoevropeyskyi Istorychnyi Visnyk*, 10, 149–160. doi: 10.24919/2519-058x.10.159168. WoS
 15. Bilan, S., Domoroslyi, V. Deputies of the Ukrainian Dumma Community and State Duma of Russia, their Activities in the Autonomists' Union. *Skhidnoevropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 2023, 26, 31–42. doi: 10.24919/2519-058X.26.275247. WoS

Інформаційні ресурси

1. Інститут історії України Національної академії наук України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/uk>
2. Національна академія аграрних наук України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naas.gov.ua/>
3. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dns.gb.com.ua/>

4. <https://ghum.kuleuven.be/icag/english>
5. <https://www.jstor.org/stable/40273116>
6. <https://www.slu.se/en/departments/urban-rural-development/research/agrarian-history/>